

פורים קטן

יוסף צ. אדלר
"המודיע",
י"ד באדר א' תשנ"ז

פורים בשנה מעוברת

בשנה מעוברת - עושים פורים באדר השני (גמרא מגילה ו' ב'). דבר זה למדו מהכתוב (מגילת אסתר ט' כ"ט): "לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית" - "השנית" היינו בחודש אדר השני (גמרא הנ"ל ופרש"י שם). ועוד טעם אמרו, למה קבעו פורים באדר השני - מפני שהוא סמוך לחודש ניסן, ומסמיכים גאולה לגאולה - גאולת פורים לגאולת פסח (שם)
באדר הראשון - אין עושים פורים בי"ד וט"ו בו, שאין עושים פורים אלא פעם אחת בשנה, וכפי שלמדו מהכתוב (מגילת אסתר ט' כ"ז): "להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה", מה כל שנה - עושים פורים פעם אחת בלבד, אף בשנה מעוברת - עושים פורים פעם אחת בלבד (ראה גמרא הנ"ל). ולפיכך רוב עניני פורים - אינם נוהגים בי"ד וט"ו שבאדר הראשון (שם, וש"ע או"ח סי' תרצ"ז סעיף א').
אמנם דברים אחדים הנהוגים בפורים - נוהגים בהם גם בי"ד וט"ו שבאדר הראשון, וכמו שיתבאר להלן.
ונקראים י"ד וט"ו שבאדר הראשון - "פורים קטן" (ראה ד"מ או"ח סי' תרצ"ז, ועוד רבים), וזאת כנראה מפני שנוהגים בהם מקצת דברים משל פורים.
ומהם הדברים הנהוגים, ושלא נוהגים, ב"פורים קטן"? יבואר לפנינו.

מצוות היום של פורים ב"פורים קטן"

אין קורין את המגילה ב"פורים קטן" שבאדר הראשון (משנה מגילה ו' ב') הטועה וקרא את המגילה ב"פורים קטן" - לא יצא ידי חובתו, וחוזר וקורא אותה בפורים שבאדר השני (טור וב"י או"ח ומשנ"ב סוס"י תרפ"ח) אין חיוב "מתנות לאביונים" ב"פורים קטן" שבאדר הראשון (משנה הנ"ל). הטועה ונתן "מתנות לאביונים" ב"פורים קטן" - לא יצא ידי חובתו, וחוזר ונותן בפורים שבאדר השני (כ"מ במשנה הנ"ל ופרש"י שם).
אין להמנע מעשיית מלאכה ב"פורים קטן" הן בי"ד והן בט"ו שבאדר הראשון (ב"י או"ח סי' תרצ"ז בשם סמ"ק. ולא כמ"ש באבודרהם, שנוהגים [הנשים] שלא לעשות מלאכה לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון - ד"מ שם).

סעודה בפורים קטן

יש סוברים שחייבים להרבות בסעודה ומשתה ושמחה בי"ד שבאדר הראשון (רמ"א סי' תרצ"ז סעיף א' בשם הטור ובב"י שם בשם עוד ראשונים), ואחד מגדולי ישראל היה רגיל לעשות סעודה ולהזמין לה אורחים בי"ד שבאדר הראשון (הגהות רבינו פרץ על תשב"ץ קטן סי' קע"ח, והובא במשנ"ב שם סק"ה), אבל בט"ו בו-אין חייבים בסעודה, ולא במשתה ושמחה, גם לא בכרכים (משנ"ב שם סק"ד, לפי שיטה זו). יש שנהגו במשתה ושמחה גם בט"ו שבאדר הראשון (מובא בתוספות מגילה ו' ב' ד"ה ורבי אליעזר, ע"ש. וראה בב"י הנ"ל, שנראה שראשונים נסתפקו בזה). אמנם, אין נוהגים כן, ואין עושים סעודה, ולא משתה ושמחה, לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (רמ"א וב"י הנ"ל). ויש שדן שאין נכון לעשות סעודת פורים ב"פורים קטן" שבאדר הראשון, לפי שיש לחוש שבדיעבד יוצאים בזה ידי חובת סעודת פורים, ופוטרים עצמם מלעשות סעודה בפורים שבאדר השני, שהיא העיקר. אמנם אם אין מכוונים לצאת ידי חובת מצוה של סעודת פורים - יכולים לעשותה גם ב"פורים קטן" (שפת אמת מגילה ו' ב'. וראה נמוקי או"ח סי' תרצ"ז שכתב: "לא שמענו מעולם, ובפרט מהצדיקים תלמידי הבעש"ט הק' זי"ע, שיעשו סעודות גדולות בפורים קטן").

ומכל מקום, מרבים קצת בסעודה (רמ"א הנ"ל), וכן במשתה ושמחה (לבוש שם), בי"ד שבאדר הראשון (א"ז על הלבוש שם, שכ"מ מהרמ"א הנ"ל. וכ"כ בא"ר שם סק"ב). ויש סוברים שהוא הדין גם בט"ו שבאדר הראשון (שם לדעת הלבוש: ואפשר שכן גם דעת הרמ"א). ויש לדון שסעודה זו צריך לקיימה ביום דוקא, ולא בלילה, וכמו סעודת פורים שבאדר השני (ראה בש"ע או"ח רס"י תרצ"ה).

וראוי לומר זמירות ותשבחות, או דברי תורה, בסעודת "פורים קטן", ואז היא בודאי סעודת מצוה (שע"ת סי' תרצ"ז סק"ב). ויש שנהגו לשיר את הפיוט "שושנת יעקב" (דרכי חיים ושלוש אות תתל"ז).

אין אומרים "על הנסים" בברכת המזון, בי"ד ובט"ו שבאדר הראשון. אמנם הטועה ואמר "על הנסים" - אין מחזירים אותו (משנ"ב רס"י תרצ"ז). ויש שכתב, שהמברך ברכת המזון ב"פורים קטן" כשמגיע ל"הרחמן" - יאמר: "הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה" (יפה ללב או"ח סי' תרצ"ז).

תענית בפורים קטן

אין מתענים ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (רמ"א או"ח סי' תרצ"ז סעיף א' ובש"ע שם הביא שתי שיטות בזה, ע"פ הגמרא מגילה ו' ב'). דין זה אמור בין בכרכים ובין בעיירות (כ"מ בש"ע הנ"ל, וברמב"ם מגילה פ"ב הי"ג, זכ"כ בשלה"ג מגילה ו' ב'). ויש עוד דעות בזה (ראה תוספות כ"ד ומאירי מגילה שם, ישועות יעקב או"ח שם).

חתן וכלה שיום חופתם חל ב"פורים קטן", והיינו בי"ד או בט"ו שבאדר הראשון - אינם מתענים בו (באר משה להגרמ"י ירושלימסקי סי' ל"ז, ועוד). ויש מי שסבור, שחתן וכלה בני עיירות, (שפורים שלהם הוא בי"ד אדר), שיום חופתם חל בט"ו שבאדר הראשון - מתענים בו, לפי שאיסור תענית להם ביום זה אינו אלא מחמת מנהג (ערוגת הבושם או"ח סי' קפ"ב).

יום השנה של פטירת אב או אם שחל ב"פורים קטן" בי"ד או בט"ו שבאדר הראשון, אין מתענים בו (ראה רמ"א או"ח סי' תקס"ח) הנודר להתענות בי"ד או בט"ו שבאדר הראשון - חל הנדר, וחייב להתענות, אך הנודר להתענות בימי שני וחמישי של כל השנה, וחל י"ד או ט"ו באדר הראשון ביום שני או חמישי - אינו חייב להתענות בהם, שלא התכוין לקבל תענית ב"פורים קטן" (משנ"ב סי' תרצ"ז סק"ג).

אחד מימי תענית "שובבים" שחל ב"פורים קטן" - בי"ד או בט"ו שבאדר הראשון - אין מתענים בו: אלא שדנו הפוסקים אם צריך השלמה לתענית (שע"ת סי' תרפ"ה סק"ב).

ערב "פורים קטן" ולאחריו, כלומר בי"ג ובט"ז שבאדר הראשון - מותרים בתענית (כף החיים סי' תרצ"ז סק"ז). ועיין שפת אמת מגילה ז' ב'.

הספד ואבלות בפורים קטן

אין מספידים ב"פורים קטן" לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (רמ"א או"ח תרצ"ז סעיף א', ובש"ע שם הביא שתי שיטות בזה ע"פ הגמרא מגילה ו' ב'). וראה בחת"ס או"ח סי' כ"ח שלדעת הרמב"ן בספר המצוות שורש ב' שמדאורייתא עושים זכר לנס, איסור הספד ותענית בפורים קטן הוא מן התורה). איסור ההספד - בין בי"ד ובין בט"ו הוא בין בעיירות ובין בכרכים (כ"מ הנ"ל וברמב"ם מגילה פ"ב הי"ג. וכ"כ בשלה"ג מגילה ו' ב'). ויש עוד שיטות בזה - ראה תוספות ר"ד ומאירי מגילה שם. ישועות יעקב או"ח שם).

תלמיד חכם בפניו - מספידים ב"פורים קטן" (ראה רמב"ם יו"ט פ"ו הכ"ב. ועיין מג"א סוסי" תקמ"ז, ושו"ת מהרי"ץ סי' נ"ז, ושם דן בענין הספד אשת חבר ב"פורים קטן").

ערב "פורים קטן" ולאחריו, כלומר בי"ג ובט"ז אדר הראשון - מותרים בהספד (כה"ח סי' תרצ"ז סק"ז). וראה שפת אמת מגילה ז' ב'.

אבלות של "שבעה" - נוהגת ב"פורים קטן" בי"ד ובט"ו שבאדר הראשון, (משנ"ב סי' תרצ"ז סק"ג). ולילך ברבים למקום הקבר בגמר ה"שבעה" ב"פורים קטן" - בי"ד או בט"ו שבאדר הראשון - יש לדון שאסור, כדרך שאסרו בפורים שבאדר השני (ציץ אליעזר ח"ח סי' מ"ג. ועיין משנ"ב סי' תרצ"ו סק"ח).

"צידוק הדין" - יש שאין אומרים ב"פורים קטן" - בי"ד ובט"ו שבאדר הראשון (ראה ש"ע ורמ"א או"ח רס"י ת"כ).

דינים ומנהגים בתפילות וברכות

אין אומרים "על הנסים" בתפילות של "פורים קטן" הן בי"ד והן בט"ו שבאדר הראשון, אמנם הטועה ואמר "על הנסים" - אין מחזירים אותו (משנ"ב רס"י תרצ"ז ומשמע שהן בעיירות והן בכרכים - אין מחזירים למי שאמר "על הנסים" בין בי"ד ובין בט"ו שבאדר הראשון וראה משנ"ב סי' תרצ"ג סק"ו) הקריאה בתורה שקורין בפורים - אין קורין ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (כ"מ בש"ע או"ח סי' תרצ"ז סעיף א': טעו וקראו קריאה זו ב"פורים קטן" - חוזרין וקוראים בפורים שבאדר השני (שם). אין אומרים "תחנון" ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (ש"ע הנ"ל), לא בשחרית ולא במנחה (אבודרהם לפורים), ולא במנחה שלפניהם (משנ"ב סי' קל"א סק"ג).

תפילת "א-להי אבותינו" שקודם פרשת העקדה - יש שאין אומרים ב"פורים קטן" לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (ראה סדור הרב בעל התניא).

תפילת "יהי רצון" שקודם פרשת הקרבנות - יש שאין אומרים ב"פורים קטן" לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (שם).

תפילת "רבון העולמים" שקודם "איזה מקומן" - יש שאין אומרים ב"פורים קטן" לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (שם).
"א-ל ארך אפים" - שאומרים בימים שני וחמישי קודם קריאת התורה - אין אומרים ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (משנ"ב סי' תרצ"ז סק"ב),
תפילת "יהי רצון" - שאומרים בימים שני וחמישי אחר קריאת התורה - אין אומרים ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (ראה סדור דרך החיים, שערי אפרים שער י' סעיף כ"ה, ועוד).
תפילת "א-ל מלא רחמים" - שאומרים להזכרות נשמות אחר קריאת התורה - אין אומרים ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (פרמ"ג או"ח סי' רפ"ד א"א סק"ח).
ו"למנצח... יענד" - אין אומרים ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (ש"ע או"ח סי' חרצ"ז סעיף א').
תפילות "תפלה לדוד" ו"בית יעקב" - שיש נוהגים לומר קודם שיר של יום - אין אומרים ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון (ראה סדור הגריעב"ץ בשם שלי"ה).
יש מקומות שנהגו לומר "שיר מזמור לאסף" (תהלים מזמור פ"ג) ב"פורים קטן" (ראה פרמ"ג סי' תרצ"א א"א סק"א), כפי שהיו נוהגים ביום הפורים, מפני שמזמור זה יש בו מפלת עמלק (ראה שם סי' תרצ"ג משבצ"ז סק"ד, ע"פ גירסתם בתוספות מגילה ד' א' ד"ה פסק, ע"ש בגליון הש"ס). אולם רבים אין אומרים אותו ב"פורים קטן" (ראה משנ"ב סי' תרצ"ז סק"ב, וא"ר שם סק"ב).
אבל - אינו מתפלל לפני התיבה - לפי מנהג הרבה מקומות - ב"פורים קטן", לא בי"ד ולא בט"ו שבאדר הראשון
"פורים קטן" שחל בשבת - אין אומרים תפילת "אב הרחמים", אחר קריאת התורה בבוקר (פרמ"ג או"ח סי' רפ"ד א"א סק"ח), ואין אומרים "צדקתך" בתפילת המנחה (משנ"ב סי' חרצ"ז סק"ב).